

prejavuje pochopenie pre slovenské národno-jazykové emancipačné úsilia.

Zaujímavé je aj formálne spracovanie monografie, pri ktorom si nemožno nevšimnúť absenciu číslovania podkapitol, čo je skôr typické pre beletriu ako vedeckú publikáciu, avšak v tomto prípade nijako nekomplikuje orientáciu v publikácii, skôr dôraznejšie vymedzuje jednotlivé spracovávané celky. Publikácia je napísaná tak, že nenecháva u čitateľa nezodpovedané otázky. Zvlášť treba oceniť poznámky napísané pod čiarou. Nie sú to len bežné vysvetlivky, ako sa s nimi môžeme stretnúť v publikáciách takéhoto typu, ale často sú v nich uvedené informácie, ku ktorým sa autorka musela s námahou dopracovať. Celkovo je monografia spracovaná precízne a čitateľ musí uznať, aké veľké úsilie musela autorka vynaložiť. Nejde len o množstvo preštudovaných, ale aj „prepísaných“ starých textov.

Monografia predstavuje ucelenú vedeckú prácu, ktorá prezentuje cestopisné obrazy „malebného“ Považia a „vznešených“ Tatier s ohľadom na množstvo faktorov, ktoré sa na ich formovaní podieľali.

Gabriela Tobiašová

ŠRANK, Jaroslav (ed.). *Podoby mesta v slovenskej poézii 20. storočia.*

Bratislava: Univerzita Komenského, 2018. ISBN 978-80-223-4622-1.

Pri usporadúvaní zborníka z rovnomenného vedeckého seminára editor zvolil chronologické hľadisko podľa predmetu bádania – začína sa textom, ktorý sa týka poézie dvadsiatych rokov, a končí sa príspevkom o dvoch básnikoch, z ktorých jeden je ešte stále autorsky činný. Aj keď nejde o zborník s primárne literárnohistorickým zameraním, chronologické hľadisko pôsobí prirodzene,

resp. prinajmenšom neruší. Každá úvaha o literatúre by pritom mala zahŕňať aj teoretický aspekt – a vo väčšine príspevkov to tak aj je –, no uplatniť ho ako usporiadajúce kritérium by v tomto prípade nebolo možné. Nejde totiž o tímovú monografiu, ktorá predpokladá predchádzajúce diskusie s konsenzuálnym vyústením, ale o zborník z vedeckého seminára (konal sa v októbri 2017 na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave), kde usporiadateľ má obmedzenejšie prostriedky (až na výber pozvaných) na profiláciu výstupu.

Pokiaľ ide o výber participantov seminára a následne aj zborníka, možno povedať, že väčšina z nich sa zamerala na autorský či literárnohistorický okruh, v ktorom je „doma“, no zároveň tému mesta nevníma ako nejaký „prílepok“ a začleňuje ju do širšieho kontextu tvorby „svojho“ autora či doby. Z tohto hľadiska sú príspevky prínosom aj k jednému, aj k druhému – aj k téme mesta, aj k autorskej, resp. dobovej poetike. Pravda, každý v inej miere i v iných proporciách, pokiaľ ide o uvedené problémové okruhy; vari len v jednom prípade je miera prínosnosti otázna.

V prvom príspevku *K obrazu mesta v slovenskej poézii dvadsiatych rokov 20. storočia* sa Michal Habaj venuje autorom, u ktorých je naozaj – a dlho – „doma“. Nemôže nás teda prekvapiť jeho veľmi dobrá oboznámenosť s materiálom, ani jeho ambícia (ako bonus pre zborník) upozorniť na pozabudnuté texty. Žiaľ, tentoraz ich hľadá v *Pravde chudoby* a pod., ktorá je popravde chudobná najmä na kvalitné básnické texty. Literárnohistoricky sa tak dostávame do situácie, keď „vývin“, „progres“, „modernizáciu“ literatúry akoby určovali umelecky inferiórni autori. Tí však môžu byť relevantní skôr pre sociológiu či históriu. Neznamená to, že takýmto textom sa nemá literárna veda venovať, no malo by to byť špecifické hľadisko, ktoré si plne uvedomuje tzv. špeciálne funkcie tohto typu diel. M. Habaj vychádza z premisy, že sociálny

pohľad na mesto je modernejší ako mravný (akoby mravnosť bola len historická fáza, ktorú historicko-materialistickí davisti prekonali). Takáto optika (ktorá bola a zostáva ľavicovou) redukuje a čiastočne i schematizuje literárnohistorický obraz obdobia, aj keď v článku nájdeme i nuansované a prenikavé sondy (napr. o skle, resp. obchodnom výklade ako rozhraničujúcom priestore). Nie som znalec tohto obdobia, ale ak by poéziu dvadsiaty rok predstavovali len Smrek a/vs. davisti, tak by to bolo básnický dosť úbohé decénium. Pravda, výčitka o nekomplexnosti príspevku je vopred eliminovaná marginalizujúcou predložkou „k“, ktorou sa začína jeho názov. (Tento alibistický nešvár je inak v slovenskej literárnej vede značne rozšírený.)

Habajovu polarizáciu dedina – mesto, tradičné – moderné Ján Gavura rozširuje na triádu dedina – príroda – mesto, a najmä priberá do úvahy aj literárnohistorický smerový aspekt – symbolizmus. Jeho príspevkom sa tak zborník vracia väčšmi k literatúre a k zložitým, ktoré sú bližšie k jej podstate. Pokiaľ ide o tému zborníka, J. Gavura veľmi výstižne charakterizuje „mestskosť“ L. Novomeského a dopĺňa to, čo chýba u M. Habaja: kontext ďalších autorov dvadsiaty rok (Š. Krčméry, E. B. Lukáč, M. Haľamová, A. Žarnov, J. Smrek). Vo svojej „etude“ *Od motívu k metóde – koncept mesta v poézii prvej polovice medzivojnového obdobia* prináša spoľahlivé, i keď stručné charakteristiky aj týchto básnikov, no predovšetkým J. Smreka, u ktorého – ako píše – je súvislosť s urbánou problematikou „trochu preceňovaná“ (s. 34). Zároveň nielen u J. Smreka, ale aj u ostatných autorov zdôrazňuje, že tematika mesta by mala byť len východiskom „komplexnejšej recepcie“ (s. 35). A práve túto komplexnejšiu recepciu, i keď len vo východiskovej podobe, predstavuje Gavurova skica.

Príspevok Jaroslavy Šakovej s nie celkom jasným či skôr kostrbatým názvom *Téma*

mesta v tvorbe M. M. Dedinského v kontexte slovenského nadrealizmu je pokusom o interpretáčne čítanie dvoch Dedinského básní obohatené o hľadanie (viac-menej náhodné) motivických súvislostí u ďalších nadrealistov. Metodologicky je príspevok bezradný, nevedno, aká problematika sa v ňom rieši, jeho čítanie prináša rovnakú nudu ako slovenský nadrealizmus. Nepodarilo sa mi teda zistiť, o čom je Šakovej príspevok – ak to má byť len o Dedinského „poézii“ ako poézii, tak veľmi nestojí za pozornosť. Ak by sa podobné texty skúmali z hľadiska urbanológie (ak niečo také existuje), potom by mali svoju užitočnosť, no to sa tu nedeje. A neskúmajú sa ani z hľadiska literárnej estetiky ako nekvalitné texty (čo platí i pre značný korpus textov u M. Habaja). Výskum z tohto hľadiska – prečo sú nekvalitné? aké atraktory vplyvajú na ich odchýlku od estetického zreteľa? – by mal zmysel, lenže hodnotové hľadisko je v značnej časti slovenskej literárnej vedy programovo obchádzané...

Práve Jaroslav Šrank v nasledujúcom príspevku *Podoby mesta v poézii socialistického realizmu (od konca štyridsiaty rok po začiatok šesťdesiaty rok 20. storočia)* zreteľne upozorňuje na umeleckú inferiornosť socialistickorealistickej básní, a zbavuje tak tematologický prístup samoučelnosti, keďže práve socialistickorealistickej témy sú epifonémami, ktoré sú skryto (a často i nezakryto) riadené ideologickým epicentrom. Socialistickorealistickej traktory sú teda poháňané ideologickými atraktormi. Autor prináša komplexné charakteristiky ideového a poetického prostredia a zakotvuje tematiku mesta do spoľahlivo nakreslenej „mapy“ socialistickorealistickej tém, motívov, žánrov a subžánrov. Dôležité tiež je, že odhaľuje aj tradičné (priam klasické) žánrové prototypy, z ktorých čerpá socialistická lyrika, inak sa zaklínajúca novosťou. Veľmi zaujímavé sú tiež sondy do tzv. lyrických situácií (napr. náhodné stretnutie v meste), ktoré J. Šrank

opäť zasadzuje do širšieho porovnávacieho rámca (J. Smrek, sociálne balady, ale aj Ch. Baudelaire). Šrankov prístup presahuje obzor tematiky mesta, čo nie je nedostatok, naopak, práve takéto kontextové uchopenie ozrejmuje aj zmysel skúmania parciálnej mestskej problematiky. V závere sa autor tiež náznakovo vracia k porovnaniu obrazu mesta v socialistickorealistickej a avantgardnej (resp. proletárskej) poézii a ukazuje, že to, čo je už v samotnej avantgarde maximálne zredukované (dvojpólový koncept mesta), dokázal socialistický realizmus zredukovať ešte viac, pripraviť mesto o záporný pól. Šrankovu štúdiu považujem za vynikajúci (a pútavo napísaný) príspevok k výskumu socialistického realizmu – ba čo príspevok: možno ho považovať za zakladajúci text nového prístupu k problematike slovenskej socialistickorealistickej poézie.

Článok Igora Hochela *Zakliate mesto Jána Stacha alebo Socialistický realizmus v konkretistickom rúchu* sa časovo posúva od kulminujúceho socialistického realizmu k jeho „dotrasom“. Prináša zároveň zaujímavý experiment: čítanie politicky angažovanej básne ako neangažovanej. Veľmi vhodne si na to našiel báseň Jána Stachu *Zakliate mesto*, v ktorej explicitne vyjadreným politickým prvkom je podtitul *Päť malých rekviem za súdruhom Antonínom Zápotockým*. Autor pokusne číta báseň ako by bez tohto podtitulu a ukazuje, že aj keď niektoré jej časti by obstáli ako autonómny lyrický text, iné zas predstavujú „socialistický realizmus vo vzorovom prevedení“ (s. 83). A uzatvára, že tu „dochádza ku kontaminácii stachovskej konkretistickej poetiky socialistickým realizmom alebo naopak, socialistický realizmus je tu kontaminovaný stachovskou konkretistickou poetikou. Nespochybniteľný básnický talent sa tu zreteľne bije s úsilím vyhovieť oficiálnemu (ideológii a politikou presadzovanému) estetickému kánonu“ (s. 84). Nepochybným kladom tohto užitočného

pokusy je aj prítomnosť hodnotového aspektu a tiež stručný literárnohistorický (a sčasti osobne ladený) úvod, ktorý menej zasvätenému čitateľovi ozrejmuje dobové edičné, literárne a kultúrno-politické súvislosti.

Veronika Rácová vo svojom príspevku *Inscenované mestá. Konštruktéri a architekti. Stavebný materiál: J. Šimonovič a M. Kováč* ťažiskovú pozornosť venuje poéme Jána Šimonoviča *Mesto*, ktorá je typickým produktom normalizačnej (hoci ona tento termín nepoužíva) poézie. Rácovej analýza tejto poémy prináša výstižné postrehy a charakteristiky nielen tohto diela, ale aj celkovej kultúrnej a politickej klímy sedemdesiatych rokov. Retrospektívne ju porovnáva s poémou Mikuláša Kováča *Moje mesto*, ktorá má zrejme predstavovať odlišnú atmosféru šesťdesiatych rokov. Porovnanie dáva vyniknúť predovšetkým dobovo konformnej a vykonštruovanej podobe Šimonovičovho *Mesta*. Tieto zistenia možno plne akceptovať, no predsa len by sa žiadala aj väčšia ostražitosť voči Kováčovej poéme, ktorá tiež nie je celkom intaktná voči rezíduám socialistického realizmu, najmä voči atmosfére konca päťdesiatych rokov, ktorá tiež bola – či chceme alebo nie – socialistická, i keď už civilnejšie a „humánnejšie“. Rácovej príspevok však v každom prípade vhodne a fundovane dopĺňa postupne sa rysujúcu druhú hlavnú tému zborníka (popri meste): socialistický realizmus s jeho neskoršími modifikáciami. Ak sa máme ešte vrátiť k M. Habajovi, je škoda, že nevnímame svojich avantgardistov a proletaristov ako protosocialistických realistov – zborník tak mohol mať krásnu červenú niť.

Normalizačná poézia sedemdesiatych rokov mala nielen svojich koryfejov a majstrov (viď Šimonovič), ale aj učňov a učnice. Už to však neboli válkovskí „zafúľaní učni múz“, ale slušníacki učni Vojtecha Mihálíka. Tomuto malígnemu intermezzu slovenskej poézie sa venuje Ivana Hostová v príspevku *Novoslovci*

a novoslovkyne v meste. K atribútom urbánneho priestoru vo veršoch začínajúcich autorov a autoriek v *Novom slove* (1972 – 1983). Autorka vychádza z premisy, že motív mesta a postoj k nemu je v období sedemdesiatych až osemdesiatych rokov mimoriadne relevantný pre názorovú i hodnotovú diferenciáciu mladšej slovenskej poézie. Spočiatku sa tvorba autorov *Nového slova* mladých aj v tematike mesta jednoznačne podriaďuje oficiálnemu hodnotovému usporiadaniu podľa osi naše – cudzie (pričom „naše“ je malomesto oproti veľkomestu, resp. „naše“ veľkomesto Moskva oproti západným veľkomestám), no postupne sa u kvalitnejších autorov aj veľkomesto stáva našim, a pritom vôbec nie idylickým. I. Hostová pracuje aj so sociologickými zdrojmi a za zvláštnu zmienku stojí jej minivýskum o prevažne veľkomestskom pôvode „novoslovcov“, deklarujúcich pritom hodnotovú inferiornosť (veľko)mesta oproti rurálnemu prostrediu. Hostovej sonda je veľmi užitočná, pretože prináša diferencovaný pohľad na epizódu *Nového slova* mladých v dejinách slovenskej poézie.

Rovnako ako v prvom príspevku zborníka M. Habaj v poslednom príspevku Zoltán Rédey sa taktiež venuje svojim osvedčeným autorom: Štefanovi Strážayovi a Ivanovi Štrpkovi. Sústreďuje sa pritom na modalitu „lyrickej civilnosti [...] ktorej súčasťou je aj urbánnosť“ (s. 119). U Š. Strážaya v dvoch „malomestských“ básňach sleduje interferenciu („prestúpenie“) prírodného s urbánnym, aby napokon pripustil možnosť, že ide o ich antagonizmus. Pri výklade „veľkomestskej“ (bratislavskej) básne však už konštatuje „symbiózu sféry civilizačno-technickej [...] a prírodnej“ (s. 131). V ďalších pasážach príspevku sú vybrané mestské motívy sprevádzané typickým rédeyovským minucióznym interpretačným či úvahovým komentárom, ktoré smerujú ani nie tak k problematike mesta ako skôr k internej problematike Strážaovej poézie.

V záverečnej časti príspevku sa autor podobným spôsobom venuje Štrpkovým básňam, pričom za zaujímavý výsledok tohto skúmania možno považovať porovnanie „mestskosti“ oboch básnikov, ku ktorému však (opäť) chýba hodnotiaci komentár.

Záverom treba uviesť, že zborník je starostlivo zredigovaný, formálne náležitosti (poznámkový aparát, citovanie) sú zjednotené, jazyková úroveň príspevkov je veľmi dobrá. Zborník prináša nové zistenia a pohľady nielen na problematiku mesta (čo je vzhľadom na jeho vymedzenie prirodzené), ale aj – celkom spontánne, no možno aj zákonite – na otázky socialistického realizmu a jeho modifikácií. Tá prvá problematika je už známa a v slovenskej literárnej vede pomerne často pertraktovaná, aj keď – ako uvádza J. Šrank v slove *Na úvod* – predovšetkým v súvislosti s prózou, takže zborník je v tomto smere rozšírením záberu aj na poéziu. Tá druhá problematika – socialistický realizmus – ešte stále nie je uchopovaná bez zaujatosti rôzneho druhu, zborník však prináša viacero textov, ktoré možno považovať za kvalitatívne novú iniciatívu v skúmaní tohto fenoménu. Určite to nebol hlavný zámer konferencie, z ktorej je zborník „výstupom“, ale tak ako v prírodných vedách mnohé objavy vznikli ako „vedľajší produkt“ inak orientovaného bádania, rovnako aj tu sa popri tematólogii mesta celkom prirodzene vynorila problematika socialistického realizmu ako oblasť, ktorá priťahuje záujem bádateľov. Ten napokon v značnej časti 20. storočia intervenoval do toho, aký má byť obraz mesta v literatúre.

Na záver ešte pár slov o úvode. Úvody sa v takýchto prípadoch píšú nakoniec – tak aj tento od Jaroslava Šranka. Ale vlastne nie celkom. Jeho prvú časť totiž tvorí kvalifikovaná rešerš stavu bádania na tému mesta (ale aj širšie: priestoru) predovšetkým v česko-slovenskom, ale aj poľskom a ruskom vedecskom kontexte, ktorá by tak mohla byť akýmsi

východiskom pre metodológiu tematologického prístupu k slovenskému básnickému materiálu. To v prípade, že by išlo o koordinovaný tím. Tímy však v slovenskej literárnej vede už dlhšie nefungujú, a tak druhá časť úvodu, písaná ex post, je pokusom nájsť spojivá medzi jednotlivými príspevkami, čo nie je jednoduché, lebo nejde o kolektívnu monografiu, ale o konferenčný zborník. Zvykli sme si už, že to druhé najčastejšie pripomína vrecúško – ba často poriadne vrece – naplnené cukrovinkami rôzneho druhu, tzv. konferenčnú zmesku. V prípade tohto pomerne útleho zborníka však, našťastie, ide o *výber* s prevažne šťastnou rukou. Od ideálu „systematického výskumu básnických podôb mesta“ (s. 10) sme síce ešte ďaleko – a zrejme ho ani nikdy nedosiahneme, lebo čo je už na Slovensku systematické? –, no privítať treba i tieto individuálne sondy. Niektoré z nich sú nielen dostatočne hlboké a vopred kvalitne pripravené, ale aj následne vyhodnotené. A najmä to posledné môže byť aj inšpirujúce.

Valér Mikula

TATÁR, Jozef. *Diagnózy literatúry. O akademickej literárnej vede v Banskej Bystrici.*

Banská Bystrica: Belianum, 2019. ISBN 978-80-557-1623-7.

Vedecká monografia Jozefa Tatára *Diagnózy literatúry* sa venuje reflektovaniu slovakistickej literárnej vedy na pôde banskobystrického vysokoškolského prostredia v premenách času (explicitne to konkretizuje doplňujúci názov práce). Ide o precízny pohľad historiografa literárnej vedy, interpretátora i kritika zároveň. I napriek tomu, že zobrazované prostredie je pre autora monografie „domovským stánkom“ – jednotlivých bádateľov a ich metodologické koncepcie či svetonázorové postoje, na ktoré sa vo svojich hodnoteniach odvoláva, detailne poznal – zachováva

si v hodnotení potrebný odstup, objektivitu. Výrazy, ktoré mi prichádzajú na myseľ po prečítaní celej publikácie, sú erudícia, koncepcnosť, systematickosť, výrazová i štylistická cizelovanosť.

Publikácia je rozdelená do dvoch častí. Prvá s názvom *Banskobystrická akademická literárna veda v čase a kritických spomienkach* v sebe integruje niekoľko tematicky modifikovaných častí. Autor vo vstupnej štúdii *Dejiny literárnej vedy v banskobystrickom vysokoškolskom prostredí* nielen sumarizuje, ale prostredníctvom svojich analyticko-komparatívnych lektúr prác „zakladateľských“ osobností a ich pokračovateľov vytvára skompletizovaný obraz o literárnovednom výskume v danom prostredí. Pôvodne z literárnohistorických i štrukturalistických modelov výkladu literatúry sa niektoré osobnosti jeho výberu orientovali v skúmaní i na spoločenský, ontologický i filozofický kontext. Zvýraznil, že i keď sa pokúšali svojimi textami naznačiť v literárnej vede autochtónne postoje prostredia (zvlášť voči nitrianskej enkláve), úsilie vymedziť sa (metodologicky, tematicky, koncepcne), nepopierali vývin, kontinuitu; potvrdzovali, že sú synergickou zložkou pri vytváraní celonárodného kontextu. Pripomínam, že uvedený obraz Tatárovho reflektovania nie je iba subjektívnym analytickým sondovaním textov predstaviteľov literárnej vedy banskobystrického akademického prostredia, ale aj usúvzťažnením ich bádateľskej činnosti so spoločensko-politickými determinantmi doby. Takto v rámci chronologického konceptu približuje najskôr tvorivé aktivity I. Plintoviča, V. Marčoka, M. Jurča, Z. Kasáča, E. Gombalu v pred- i ponormalizačnom čase. Zdôrazňuje, že okrem tvorby monografických prác participovali na príprave rôznych antológií, učebných textov, študijných príručiek, ale i publikácií historiografického či encyklopedického charakteru. Autor okrajovejšie približuje tvorbu P. Valčka a M.